

УДК 330.341.42

Дучинська Н.І.

доктор економічних наук,
професор кафедри економічної теорії та маркетингу,
Дніпровський національний університет ім. Олеса Гончара

Чайка Ю.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії та маркетингу,
Дніпровський національний університет ім. Олеса Гончара

ГАЛУЗЕВІ СТРУКТУРНІ ЗМІНИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто особливості структури економіки України та тенденції її структурних трансформацій, порівняно їх з аналогічними структурними властивостями розвинених країн. З'ясовано, що структурні характеристики вітчизняної економіки останнім часом не відповідають загальносвітовим тенденціям, а саме зростає питома вага сільського господарства у ВВП, зменшується частка сектору послуг, збільшується питома вага добувних галузей, зменшується частка переробної промисловості, у структурі експорту переважають сировинні товари. У структурі економіки України зростає питома вага проміжного споживання й без того матеріалоємних галузей, таких як будівництво, водопостачання, каналізація, поводження з відходами. За аналізований період зменшилась питома вага валової доданої вартості найменш витратних видів діяльності, таких як освіта, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги, мистецтво, спорт, розваги та відпочинок.

Ключові слова: структура економіки, структурні зміни економіки, валова додана вартість, питома вага, сільське господарство, промисловість, сектор послуг.

ОТРАСЛЕВЫЕ СТРУКТУРНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Дучинская Н.И., Чайка Ю.Н.

В статье рассмотрены особенности структуры экономики Украины и тенденции ее структурных преобразований, они сравнены с аналогичными структурными чертами развитых стран. Выяснено, что структурные характеристики отечественной экономики в последнее время не соответствуют общемировым тенденциям, а именно растет удельный вес сельского хозяйства в ВВП, уменьшается доля сектора услуг, увеличивается удельный вес добывающих отраслей, уменьшается доля перерабатывающей промышленности, в структуре экспорта преобладают сырьевые товары. В структуре экономики Украины растет удельный вес промежуточного потребления и без того достаточно материалоемких отраслей, таких как строительство, водоснабжение, канализация, обращение с отходами. За анализируемый период уменьшился удельный вес валовой добавленной стоимости наименее затратных видов деятельности, таких как образование, здравоохранение и предоставление социальной помощи, искусство, спорт, развлечения и отдых.

Ключевые слова: структура экономики, структурные изменения экономики, валовая добавленная стоимость, удельный вес, сельское хозяйство, промышленность, сектор услуг.

BRANCH STRUCTURAL CHANGES IN THE ECONOMY OF UKRAINE

Duchins'ka N., Chayka J.

In the article features of structure of economy of Ukraine and tendencies of its structural transformations are considered. They are compared with similar structural features of developed countries. It was found out that the structural characteristics of the domestic economy in recent years do not correspond to global trends: the share of agriculture in GDP is growing, the share of the services sector is decreasing, the share of extractive industries is increasing, and the share of processing industry is decreasing. Commodity commodities prevail in the structure of exports. In the structure of the Ukrainian economy, the share of intermediate consumption of already sufficiently material-intensive industries such as construction, water supply, sewerage, and waste management is growing. During 2014–2016 years. The share of the gross added value of the least costly activities such as education, health care and social assistance, art, sports, entertainment and recreation has decreased.

Keywords: economic structure, structural changes in the economy, gross added value, specific weight, agriculture, industry, service sector.

Постановка проблеми. Кризові явища, які відбуваються останнім часом в економіці України, потребують виявлення особливостей структури вітчизняної економіки, структурних трансформацій. Євроінтеграційні процеси, що реалізуються в еконо-

міці України, також слід оцінити з точки зору структурних перетворень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості сучасної структури економіки України розглядаються в працях вітчизняних науковців, таких як

М.С. Габрель, Н.М. Попадинець [1], К.В. Наконечна [2], авторський колектив під керівництвом Л.В. Шинкарук [3].

Враховуючи надбання вітчизняних вчених, вважаємо доцільним дослідити, наскільки зміни галузевої структури України відповідають загальносвітовим тенденціям, задачам Європейської інтеграції, що стоять перед вітчизняною економікою сьогодні, а також сприятимуть підвищенню її конкурентоспроможності на світових ринках.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз динаміки структурних трансформацій економіки України, що відбулися впродовж останніх років, визначення їх причин та оцінка наслідків для подальшого розвитку вітчизняної економіки, порівняння зі змінами галузевої структури країн Великої сімки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для виявлення особливостей розвитку галузевої структури економіки України використаємо підхід Світового банку, за якого види економічної діяльності представлені трьома секторами, а саме аграрним, індустріальним та сектором послуг. Порівняємо зміни, що відбулись у структурі країн Великої сімки та України впродовж 2013–2017 рр. (табл. 1).

Структурі розвинених країн світу притаманні несуттєві зміни. Коливання питомої ваги сільського господарства у структурі ВВП країн Великої сімки не перевищує впродовж 2013–2017 рр. 0,3% (Італія).

Сільськогосподарський комплекс коливається від 0,6% у Німеччині до 2,3% в Італії. Найбільше серед зазначених країн частка промисловості у ВВП зросла в Японії, а саме на 4,1%. Найменшу питому вагу має сектор промисловості у США (18,9%), а найбільшу – у Німеччині (30,1%). Частка сектору послуг у ВВП протягом 2013–2017 рр. стрімкіше за все скоротилася в Італії (на 4%). Вона змінювалась від 69,3% у Німеччині та Японії до 80,4% у Великобританії.

Частка сільського господарства у структурі ВВП України суттєво перевищує середнє значення аналогічного сектору країн Великої сімки. Якщо у 2013 р. це перевищення складало 8,6%, то у 2017 р. воно досягло 12,7%. Питома вага сектору послуг у структурі ВВП України менша за мінімальне значення країн Великої сімки на 10,6%. Питома вага промисловості у структурі ВВП на 2,3% менша, ніж у Німеччині.

Для більш детального аналізу динаміки трьохсекторної структури економіки України розглянемо рис. 1–3.

Упродовж 2001–2017 рр. частка сільського господарства у ВВП змінювалась хвилеподібно, а саме з 16,3% у 2001 р. до 7,5% у 2007 році, знову сягнувши максимальних значень у 2015 році, коли складала 14,2% ВВП. Зростання сільського господарства не відповідає тенденціям розвитку структури розвинених країн, в яких частка сільського господарства в структурі ВВП коливається від 0,6% в Німеччині до 2,3%

Рис. 1. Динаміка питомої ваги сільського господарства у ВВП економіки України протягом 2001–2017 рр., %

Джерело: побудовано згідно з даними джерела [5]

Таблиця 1. Структура ВВП країн Великої сімки та України, %

Країна	Сільське господарство		Промисловість		Сектор послуг	
	2013 р.	2017 р.	2013 р.	2017 р.	2013 р.	2017 р.
Франція	1,9	2	18,7	20,1	79,4	77,9
Німеччина	0,8	0,6	30,1	30,1	69,0	69,3
Великобританія	0,7	0,6	20,5	19	78,9	80,4
США	1,1	0,9	19,5	18,9	79,4	80,2
Італія	2,0	2,3	24,4	26,6	73,5	69,5
Японія	1,1	1,0	25,6	29,7	73,2	69,3
Канада	1,7	1,7	28,4	28,1	69,9	70,2
Середнє значення	1,3	1,3	23,9	24,6	74,8	73,8
Україна	9,9	14	29,6	27,8	60,5	58,7

Джерело: складено згідно з даними джерела [4]

в Італії (табл. 1). Зростання частки сільського господарства у структурі ВВП пов'язане зі зростанням цін на сільськогосподарську продукцію, падінням частки промисловості, суттєва частина якого розташована на території Донбасу, а також збіднінням населення та зростанням витрат на продукти харчування.

Змінам питомої ваги промисловості у ВВП притаманна менш суттєва динаміка (рис. 2).

Максимального значення питома вага промисловості у ВВП досягла у 2006 р. (36,2%), а мінімального – у 2015 р. (25,6%). Зменшення частки промислового сектору пов'язане з воєнними діями на сході України, де розташований потужний промисловий сектор. При цьому у 2014–2015 рр. зменшилися і частка добувної, і частка переробної промисловості. Якщо розглядати більш тривалий період, а саме 2001–2016 рр., то слід відзначити негативну тенденцію зростання валової доданої вартості добувної промисловості на 1,8% і скорочення переробної промисловості на 5,3% [5].

Сектор послуг поступово зростає, досягнувши свого максимального значення (64,2%) у 2013 р., а потім зменшився до 58,7% у 2017 р. (рис. 3).

Упродовж 2013–2016 рр. у структурі ВВП України зменшилась питома вага фінансової діяльності на 2%, освіти – на 1,7%, охорони здоров'я та соціальної допомоги – на 0,9%, торгівлі, ремонту автомобілів, побутових приладів та предметів особистого вжитку – на 0,8% [5].

Для більш детального порівняння структури ВВП розвинених країн, ЄС та України розглянемо класифікацію ОЕСР (табл. 2).

Такий порівняльний аналіз структурних особливостей ВВП свідчить про існування низки відмінностей. Будівництво в Україні менш розвинене, ніж в країнах ЄС та Великої сімки. Натомість більш розвиненими є торгівля, транспорт, проживання, ремонт та харчова діяльність. Недостатньо розвинутим є сектор інформаційних та комунікаційних послуг. Майже на рівні Європейського Союзу розвивається сектор фінансової та страхової діяльності. Суттєво відстають від розвитку зазначених країн операції з нерухомістю, а також професійної, науково-технічної, адміністративної та допоміжної діяльності. Менш розвиненими є державне управління, оборона, освіта, охорона здоров'я та соціальна робота.

Рис. 2. Динаміка питомої ваги промисловості у структурі ВВП України протягом 2001–2017 рр., %

Джерело: побудовано згідно з даними джерела [5]

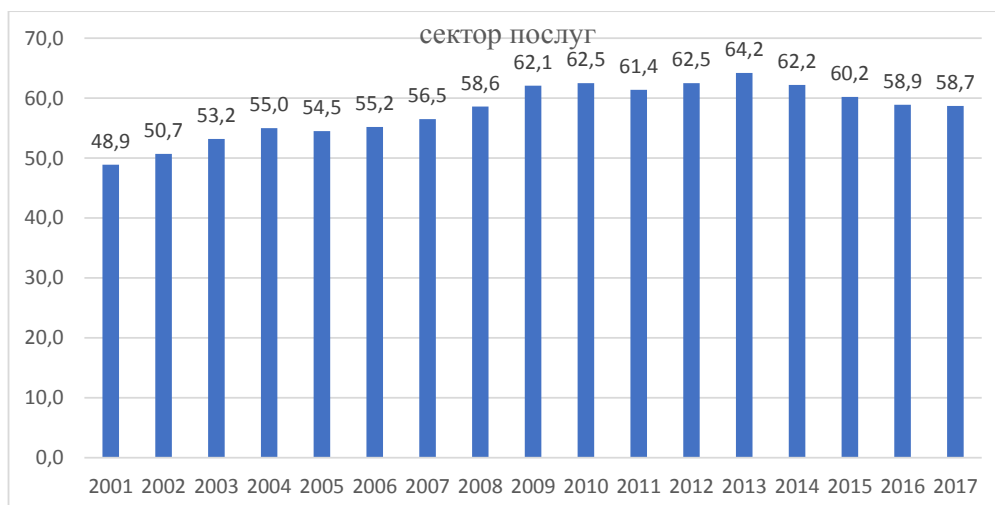

Рис. 3. Динаміка сектору послуг у структурі ВВП України упродовж 2001–2017 рр., %

Джерело: побудовано згідно з даними джерела [5]

Таблиця 2. Структура видів діяльності у ВВП розвинених країн, ЄС та України за 2014 р., %

Вид діяльності	Німеччина	Італія	Японія	Велико-британія	США	Франція	ЄС-28	Україна, 2014 р.
Сільське, лісове господарство та рибальство	0,7	2,2	1,2	0,7	1,4	1,7	1,6	11,7
Промисловість, включаючи енергетику	25,7	18,6	20,4	14,7	16,6	13,8	18,9	23,4
Будівництво	4,6	4,9	5,9	6,2	3,9	5,7	5,4	2,7
Торгівля, ремонт, транспорт; проживання та харчова діяльність	15,5	20,2	19,4	18,2	15,7	17,7	19,0	24,9
Інформаційні та комунікаційні послуги	4,9	3,7	5,6	6,2	6,1	4,9	4,9	3,8
Фінансова та страхова діяльність	4,1	5,9	4,5	8,2	7,4	4,5	5,5	5,1
Операції з нерухомістю	11,1	14,1	11,8	11,2	11,4	12,9	11,2	7,2
Діяльність професійної, наукової, технічної, адміністративної та допоміжної діяльності	11,1	9,2	...	12,2	11,7	12,8	10,7	4,7
Державне управління, оборона, освіта, охорона здоров'я та соціальна робота	18,2	17,3	11,4	18,1	22,6	23,2	19,3	14,6
Інші послуги	4,1	4,0	19,9	4,3	3,2	3,0	5,5	1,9

Джерело: складено згідно з даними джерела [6]

Для оцінювання конкурентоспроможності основних видів економічної діяльності України розглянемо показники, що характеризують матеріалоемність продукції, а саме проміжне споживання та валову додану вартість (табл. 3).

Найбільш затратними є такі види діяльності, як будівництво, проміжне споживання якого досягає 80,3%, переробна промисловість – 80%, водопостачання, каналізація, поводження з відходами – 72,3%, постачання електроенергії, газу, пари та кондиціонованого повітря 69,5%. При цьому питома вага проміжного споживання будівництва упродовж 2014–2016 рр. зросла на 3%, водопостачання, каналізації, поводження з відходами зросла на 3,1%. Найбільш затратні види діяльності зменшили свою питому вагу у ВВП України упродовж 2001–2016 рр. Так, питома вага будівництва зменшилась на 1,8%, переробної промисловості – на 5,3%, виробництва та розподілення електроенергії, газу та води – на 2,1% [5].

Валова додана вартість є найбільшою для операцій з нерухомим майном, яка складає 70,1%, державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування (67,6%), освіти (67%), фінансової та страхової діяльності (60,8%), охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (59,3%), мистецтва, спорту, розваг та відпочинку (58,5%). Питома вага валової доданої вартості освіти впродовж 2014–2016 рр. зменшилась на 4,6%; охорони здоров'я та надання соціальної допомоги – на 5,2%; мистецтва, спорту, розваг та відпочинку – на 6%.

Найменш затратні види діяльності збільшили свою питому вагу впродовж 2001–2016 рр. Операції з нерухомим майном в загальному обсязі видів діяльності зросли на 0,2%, державне управління зросло на 2%. Натомість питома вага освіти в структурі видів діяльності вітчизняної економіки зменшилась на 0,6%, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги – на 0,4% [5].

Для оцінювання конкурентоспроможності економіки України розглянемо товарну структуру експорту (табл. 4). Найбільшу частку в експорті вітчизняної економіки складають промислові товари (27,3%); сировина, крім палива (15,2%). Несуттєву частку має машинне й транспортне устаткування (11,2%); тваринні та рослинні олії, жири й воски (10,5%). Тобто в структурі переважають сировина та напівфабрикати, а частка товарів кінцевого призначення залишається незначною.

Для характеристики пристосування вітчизняної економіки до змін на внутрішньому та зовнішніх ринках розглянемо динаміку швидкості структурних змін України (рис. 4).

Найбільші структурні зміни з 2001 р. відбулися в Україні у 2009–2010 рр. У період кризи галузі, що виявились найменш пристосованими до ринкових відносин, зменшили свою частку.

Такими галузями стали переробна промисловість, яка зменшила свою питому вагу у ВВП упродовж 2007–2010 рр. на 7,5%, нерухомість, яка зменшила свою питому вагу на 3,9%, будівництво, що зменшило свою питому вагу на 1,1%. Натомість зросла питома вага добувної промисловості на 1,7%, діяльності транспорту та зв'язку – на 1,5%, торгівлі, ремонту автомобілів – на 1,2%. З 2010 р. швидкість структурних змін зменшилась, що свідчить про відсутність суттєвих змін в економіці.

Висновки з проведеного дослідження. Структурні зміни, що відбуваються в економіці України після 2014 р., не відповідають загальносвітовим тенденціям. Занадто потужний сільськогосподарський комплекс перевищує питому вагу максимального значення питомих ваги сільського господарства у ВВП країн Великої сімки на 11,7%. Окрім того, питома вага сільського господарства у структурі ВВП зросла на 4% порівняно з 2013 р.

Таблиця 3. Питома вага проміжного споживання та валової доданої вартості в основних видах діяльності економіки України у 2014 та 2016 рр., %

Види діяльності	2014 р.		2016 р.	
	Проміжне споживання	Валова додана вартість	Проміжне споживання	Валова додана вартість
Сільське, лісове та рибне господарство	57,73	42,27	57,3	42,7
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	49,34	50,66	48,1	51,9
Переробна промисловість	80,11	19,89	80	20
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	69,79	30,21	69,5	30,5
Водопостачання, каналізація, поводження з відходами	69,16	30,84	72,3	27,7
Будівництво	77,31	22,69	80,3	19,7
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	47,24	52,76	50,7	49,3
Транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність	53,57	46,43	54,2	45,8
Тимчасове розміщування, організація харчування	53,69	46,31	52,4	47,6
Інформація та телекомунікації	49,84	50,16	51,2	48,8
Фінансова та страхова діяльність	39,57	60,43	39,2	60,8
Операції з нерухомим майном	29,11	70,89	29,9	70,1
Професійна, наукова та технічна діяльність	48,89	51,11	49,3	50,7
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	49,74	50,26	50,1	49,9
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	32,81	67,19	32,4	67,6
Освіта	28,44	71,56	33	67
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	35,54	64,46	40,7	59,3
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	35,52	64,48	41,5	58,5
Надання інших видів послуг	32,31	67,69	36,1	63,9
Усього	58,77	41,23	60	40

Джерело: складено згідно з даними джерела [5]

Таблиця 4. Структура експорту України згідно з Міжнародною стандартною торговою класифікацією (МСТК), %

Категорія	2016 р.	2017 р.
Харчові продукти та живі тварини, напої та тютюн	26,93	25,71
Сировина непродовольча, крім палива	13,74	15,17
Мінеральне паливо, мастила та аналогічні матеріали	1,23	1,83
Тваринні та рослинні олії, жири й воски	10,79	10,48
Хімічні речовини, а також аналогічна продукція, не включена в інші категорії	3,78	3,44
Промислові товари, класифіковані головним чином за видом матеріалу	27,10	27,31
Машинне і транспортне устаткування	11,40	11,21
Різні готові вироби	4,51	4,43
Товари й операції, не включені в інші категорії МСТК	0,53	0,41

Джерело: складено згідно з даними джерела [7, с. 91]

Сектор послуг є недостатньо розвиненим, він відстає від найменш розвинутого сектору послуг Німеччини та Японії на 10,6%, а з 2014 р. постійно зменшується. Упродовж 2013–2016 рр. у структурі економіки України зменшилась питома вага таких важливих видів діяльності, як охорона здоров'я та соціальна допомога, освіта, фінансова діяльність, торгівля, ремонт автомобілів, побутових приладів та предметів особистого вжитку.

У структурі економіки України зростає питома вага проміжного споживання й без того матеріалоємних галузей, таких як будівництво, водопостачання,

каналізація, поводження з відходами. Упродовж 2014–2016 рр. зменшилась питома вага валової доданої вартості, створеної найменш затратними видами діяльності, такими як освіта, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги, мистецтво, спорт, розваги та відпочинок.

Позитивною є тенденція скорочення упродовж 2001–2016 рр. таких затратних видів діяльності, як будівництво, переробна промисловість, виробництво та розподілення електроенергії, газу й води. Упродовж цього періоду збільшили свою питому вагу найменш затратні види діяльності, такі як операції з нерухомим

Рис. 4. Швидкість галузевих структурних змін економіки України

Джерело: розраховано, побудовано згідно з даними джерела [5]

майном, державне управління. Натомість зменшилась питома вага освіти, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги.

На уповільнення трансформаційних процесів вітчизняної структури економіки вказує зменшення швидкості структурних змін.

Таким чином, дестабілізаційні політичні події та воєнні дії на сході України негативно позначились на структурних особливостях вітчизняної економіки. Євроінтеграційні процеси поки що не дали очікуваних позитивних результатів стосовно структурних трансформацій економіки.

1. Габрель М.С., Попадинець Н.М. Структурні зміни в економіці регіонів у контексті європейського вибору України. *Регіональна економіка*. 2015. № 4. С. 27–34.

2. Наконечна К.В. Особливості національної структури економіки та проведення національної структурної політики в Україні. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2016. Вип. 249. С. 325–333.

3. Шинкарук Л.В., Бевз І.А., Барановська І.В. та ін. Структурні трансформації в економіці України: динаміка, суперечності та вплив на економічний розвиток: наукова доповідь / за ред. Л.В. Шинкарук. Київ, 2015. 304 с.

4. ВВП та його структура // *Central intelligence agency*. URL: <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2012.html>.

5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua.

6. *OECD Factbook 2015–2016*. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-factbook-2015-2016/value-added>.

7. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2017 році: статистичний збірник / відп. за вип. А.О. Фризоренко. Київ, 2018. 147 с.

E-mail: nduchinska@i.ua

E-mail: y.n.chayka@gmail.com